

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

10
2023

08.00.01 Iqtisodiyot nazariyasi
08.00.02 Makroiqtisodiyot
08.00.03 Sanoat iqtisodiyoti
08.00.04 Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
08.00.05 Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
08.00.06 Ekonometrika va statistika
08.00.07 Moliya, pul muomalasi va kredit
08.00.08 Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
08.00.09 Jahon iqtisodiyoti

08.00.10 Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
08.00.11 Marketing
08.00.12 Mintaqaviy iqtisodiyot
08.00.13 Menejment
08.00.14 Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
08.00.15 Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
08.00.16 Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
08.00.17 Turizm va mehmonxona faoliyati

74-91 xalqaro daraja
ISSN: 2992-8982

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Bosh muharrir:

Sharipov Qo'ng'irotboy Avezimbetovich

Elektron nashr. 714 sahifa, 30-oktyabr, 2023-yil.

Bosh muharrir o'rinbosari:

Karimov Norboy G'aniyevich

Muharrir:

Qurbonov Sherzod Ismatillayevich

Tahrir hay'ati:

Rae Kvon Chung, Janubiy Korea, TDIU faxriy professori, "Nobel" mukofoti laureati

Salimov Oqil Umrzoqovich, O'zbekiston fanlar akademiyasi akademigi

Abduraxmanov Kalandar Xodjayevich, O'zbekiston fanlar akademiyasi akademigi

Osman Mesten, Turkiya parlamenti a'zosi, Turkiya – O'zbekiston do'stlik jamiyati rahbari

Toshkulov Abduqodir Hamidovich, i.f.d., prof., TDU rektori

Buzrukxonov Sarvarxon Munavvarxonovich, i.f.d., O'zR Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vaziri o'rinbosari

Sharipov Qo'ng'irotboy Avazimbetovich, t.f.d., prof., TDIU rektori

Oblamuradov Narzulla Naimovich, i.f.n., dotsent

Djumaniyazov Maqsud Allanazarovich, Qoraqalpog'iston Respublikasi Tabiat resurslari qo'mitasi raisi

Axmedov Durbek Kudratillayevich, i.f.d., prof., O'zR Oliy Majlisi qonunchilik palatasi deputati

Utayev Uktam Choriyevich, O'zR Bosh prokuraturasi boshqarma boshlig'i o'rinbosari

Ochilov Farxod, O'zR Bosh prokuraturasi iqtisodiy jinoyatlarga qarshi kurashish departamenti bo'limi boshlig'i

Eshov Mansur Po'latovich, i.f.d., prof., TDIU Akademik faoliyat bo'yicha prorektori

Xudoyqulov Sadirdin Karimovich, i.f.d., prof., TDIU YoMMMB birinchi prorektori

Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, i.f.d., prof., TDIU Ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo'yicha prorektori

Kalonov Muxiddin Baxritdinovich, i.f.d., prof., "O'IRIAM" ilmiy tadqiqot markazi direktori – prorektor

Yuldashev Maqsud Abdullayevich, p.f.d., prof., TDIU Moliya-iqtisod ishlari bo'yicha prorektori

Karimov Norboy G'aniyevich, i.f.d., prof., TDIU huzuridagi PKQTMO tarmoq markazi direktori

Hakimov Nazar Hakimovich, f.f.d. TDIU profesor

Yuldashev Mutallib Ibragimovich, i.f.d., TMI professori

Samadov Asqarjon Nishonovich, i.f.n., TDIU Marketing kafedrasini professori

Slizovskiy Dimitriy Yegorovich, t.f.d., Rossiya xalqlar do'stligi universiteti professori

Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, i.f.d., prof., Xalqaro "Nordik" universiteti rektori

Aliyev Bekdavlat Aliyevich, f.f.d., TDIU professori

Po'latov Baxtiyor Alimovich, t.f.d., prof., Atrof-muhit va tabiatni muhofaza qilish texnologiyalari ilmiy-tadqiqot instituti

Axmedov Javohir Jamolovich, i.f.f.d., "El-yurt umidi" jamg'armasi ijrochi direktori o'rinbosari

Isakov Janabay Yakubbayevich, i.f.d., TDIU professori

Musyeva Shoira Azimovna SamDu IS instituti professori

Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, t.f.f.d., Toshkent arxitektura-qurilish universiteti katta o'qituvchisi

Kamilova Iroda Xusniddinovna, i.f.f.d., TDIU dotsenti

Nosirova Nargiza Jamoliddin qizi, i.f.f.d., TDIU dotsenti

Sevil Piriyeva Karaman, PhD, Turkiya Anqara universiteti doktoranti

Yaxshiboyeva Laylo Abdisattorovna, TDIU katta o'qituvchisi

Rustamov Ilhomiddin, f.f.n., Farg'ona davlat universiteti dotsenti

Nomozova Qumri isoyevna Geologiya fanlari universiteti "Iqtisodiy geologiya" kafedrasini dotsenti

Mirzaliyev Sanjar Maxamatjon o'g'li, TDIU Ilmiy tadqiqotlar va innovatsiyalar departamenti rahbari

Babayeva Zuhra Yuldashevna, TDIU huzuridagi PKQTUMOTMXHB mutaxassis

Ekspertlar kengashi:

Hakimov Ziyodulla Ahmadovich, i.f.d, TDIU dotsenti

Tuxtabayev Jamshid Sharafetdinovich, i.f.f.d, TDIU dotsenti

Imomqulov To'liq Burxonovich, i.f.f.d, TDIU dotsenti

Muassis: "Ma'rifat-print-media" MChJ

Hamkorlarimiz: Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, O'zR Tabiat resurslari vazirligi, O'zR Bosh prokuraturasi huzuridagi IJQK departamenti.

MUNDARIJA

Qishloq xo'jaligida innovatsion xizmatlar infratuzilmasini rivojlantirishning nazariy asoslari.....	8
Sharipov Kongratbay Avezimbetovich , professor, Zaynutdinova Umida Djalalovna , dotsent	
O'zbekiston-Turkiya do'stligi azaliy qadryatlarimiz zaminida yashab kelmoqda.....	13
O'sman Mesten , Turkiya parlamenti a'zosi, Turkiya-O'zbekiston do'stlik jamiyati rahbari	
O'zbekistonda turizm sohasining rivojlanishini davlat tomonidan	
qo'llab-quvvatlash mexanizmini takomillashtirish.....	15
Akkulov Abdulaziz Uralboyevich , mustaqil tadqiqotchi	
O'zbekiston Respublikasini "Yashil" iqtisodiyotga o'tish istiqbollari. Muammolar va yechimlar.....	19
Mirzayev Bexruz Abdulla o'g'li , doktorant	
Mamlakat iqtisodiyotini rivojlantirishda "Yashil" iqtisodiyotning o'rni.....	26
Sevara Yaxshimuratova Rustam qizi , assistent-o'qituvchi	
Sanoat barqarorligini ta'minlashda yashil energetikaning o'ziga xos xususiyatlari.....	29
Kadirov Abdumalik Matkarimovich	
Republikamizda "yashil iqtisodiyot"ni shakllantirishda agroxizmatlarni	
rivojlantirishning asosiy yo'nalishlari.....	36
Mirzayev Q. J. , i.f.d., professor; Jonuzokov M. K. , assistent o'qituvchi	
"Yashil" obligatsiyalarni muomalaga chiqarishning nazariy va amaliy jihatlari.....	40
E. I. Nosirov , i.f.n., dotsent	
Turizm sohasidagi loyihalarni kreditlash amaliyotini takomillashtirish.....	46
Matkabulova Dilorom Xalilullayevna , PhD	
Koreya Respublikasida yashil (eko) turizmning rivojlanish yo'nalishlari va muammolari.....	51
Islomova Dilrabo Salomovna , kafedra assistenti	
Moliyaviy menejment tizimini transformatsiyalashda raqamli marketing	
samaradorligini baholashning nazariy yondashuvlari.....	55
Sobirjonov Sanjar Sobirjonovich , PhD, dotsent	
Samarqand viloyati ekologik turizm salohiyatidan samarali	
foydalanish asosida ekoturizm klasterlarini shakllantirish.....	62
Abduraxmanova Aqida Fayzulla qizi , i.f.b.f.d.; Axrоров Farxod Baxriddinovich , i. f. n.; Xo'jamov Bobur , tadqiqotchi	
Ichki turizmni rivojlantirishda davlatning o'rni.....	68
Dehqonov Burxon Rustamovich , tayanch doktorant	
O'zbekistonda turizm sohasini rivojlanishiga global trendlarning ta'siri.....	72
Eshtayev Alisher Abdug'aniyevich , i.f.d., professor	
Assessment of the Current State of the Market and Procedure For Lending	
to Subjects of Tourism Services of the Republic of Uzbekistan.....	79
Karimova Aziza Maxomadrizoyevna , PhD, docent; Maqsudov Orif Shakirovich , assistant	
Islomiy moliya instrumentlari (muzoraba va mushoraka) va ularni tijorat banklarida qo'llash.....	84
Madraximova Gulasal , dotsent; Safarova Nasiba , magistrant	
Mamlakatimizda "Yashil" iqtisodiyot asosida barqaror rivojlanishni ta'minlashning o'ziga xos jihatlari.....	90
Mustafaqulov Yangiboy Bo'riqulovich , Todjimamatova Mashhura Erkinovna ;	
Nurmatova Hilola A'zamovna ; Berdieva Aziza G'anisher qizi ; Egamberdieva Oydin Abror qizi	
Ways to Improve the Green Recovery in Uzbekistan by Investment and Trade.....	97
Nurbek Khalimjonov , assistant	
Evaluating the Path Towards Sustainable Tourism Development in the Republic of Uzbekistan.....	102
Khusniddin Egamnazarov	
Nexus Between Climate Change and Energy Consumption in Uzbekistan: A Time Series Analysis.....	106
Sarvar Mamasoliyev ; Shodiyor Toxirov	
O'zbekistonda mice turizmini barqaror rivojlanishida qulay infratuzilma.....	112
Xalimova F. N. , katta o'qituvchi	
Ichki turizmni rivojlantirishning ilg'or xorijiy tajribasi va uni	
O'zbekistonda qo'llashning iqtisodiy afzalliklari.....	115
Matkarimov Jahongir Shamuratovich , mustaqil tadqiqotchi	
Agroturizmni rivojlantirish orqali hududlarning barqaror rivojlantirish imkoniyatlari.....	122
Jo'rayeva Nargiza Abduvohidovna , kafedra dotsenti	
Turizm sektorida milliy hunarmadchilik mahsulotlarining rivojlanishining o'ziga xos xususiyatlari.....	126
Xushnazarova Maxzuna Gulamdjanovna , kafedra assistenti	
Роль религиозного туризма в экономике Узбекистана.....	132
Рахимова Дилфуза Мирзакасимовна , преподаватель	
Turistik sanoatining investitsion jozibadorligini boshqarish va samaradorligini baholash.....	139
Sa'dullayeva Gulnoza Sodiq qizi , PhD	

Turizmga innovatsiyon texnologiyalarni joriy qilish shart sharoitlari	144
Po'latov Ma'murjon Murodjon o'g'li , doktorant	
O'zbekistonning "yashil iqtisodiy strategiyasi" va uni amalga oshirishning asosiy yo'nalishlari	147
Bekmirzayev Mirzoxid Adashaliyevich , dotsent	
An Analysis of the Structure of Trade Between China and Uzbekistan	150
Cao Gang , PhD Candidate	
"Daka-Tex" MCHJ XKning marketing faoliyatining takomillashtirish.....	160
Musyeva Shoirazimovna , kafedra professori	
Mamalakat iqtisodiy xavfsizligini ta'minlashda oziq-ovqat xavfsizligining o'rni.....	164
Ibragimov G'ayrat Ablalulovich , PhD; Shukurova Nilufar Qahramonova , tadqiqotchi;	
Umirov Islombek Furkatovich , tadqiqotchi; Tojiqulov Samandar Orufjon o'g'li , tadqiqotchi	
MDH davlatlarida chorva va parandachilik o'sish dinamikasi	169
Abidov Abdujabbor Abduxamidovich , t. f.n., dotsent	
Tijorat banklarida foiz stavkaning likvidlikka ta'siri	179
Berdiyarov Baxriddin Tavasharovich , iqtisodiyot fanlari doktori, professor	
O'zbekiston moliya bozorini jahon moliya bozoriga integratsiyalashuvining dolzarb masalalari	186
Burxanov Aktram Usmanovich , i.f.d., prof.; Xudoyqulov Xurshid Xurramovich , i.f.d., prof.	
O'zbekiston Respublikasining Jahon savdo tashkilotiga a'zo bo'lishiga oid	191
Ruzibayev Jahongir Nodirovich	
O'zbekistonda ikkilamchi qimmatli qog'ozlar bozori hozirgi holati tahlili.....	194
Ro'ziqulov Abdimo'min Qussam o'g'li , mustaqil izlanuvchi	
Raqamli texnologiyalar orkali turizm industriyasini rivojlantirish usullari	200
R. P. Zarikeyev , mustaqil doktorant	
Korxona iqtisodiy xavfsizligini ta'minlashda inson resurslaridan foydalanish amaliyoti	206
Abdualimov Ashraf Qurbonaliyevich , doktorant	
Oliy ta'lim muassasalarida to'lov-kontrakt shakli mablag'lari bo'yicha xarajatlar	
va ular hisobining amaldagi holati	211
Abdujalilova Dilnoz Abdusattorovna , doktorant	
O'zbekistonda oziq-ovqat bozori nazariy tahlili.....	216
Abduraxmanova Zuxra Toxir qizi , doktorant	
Sug'urta munosabatlarini takomillashtirishning istiqbollari	221
Abduturapova Dildora Farxodjon qizi , doktorant	
Functions of Management in Education and Its Significance	231
Akhatova Shakhnoza Akram kizi , teacher	
Qishloq xo'jaligi korxonalarini moliyalashtirishni yangicha	
usullarini o'rganishning ayrim dolzarb masalalari	235
Ametov Quvondik Mamatjanovich , mustaqil izlanuvchi	
Yog'-moy sanoati korxonalari kapitali rentabelligini oshirish yo'nalishlari.....	238
Amirzoda Hamrayev , katta o'qituvchi	
Banklararo to'lov tizimini raqamli iqtisodiyotdagi rolini oshirish choralari	244
Amonov Alisher , o'qituvchi	
Baholash faoliyatini raqamlashtirish istiqbollari.....	248
Bobirjon Aktamov , katta o'qituvchi	
Marketing xizmati samaradorligini baholashda PEST tahlil usulining ahamiyati va qo'llash imkoniyatlari	253
Boyjigitov Sanjarbek Komiljon o'g'li , katta o'qituvchi	
Moliyaviy hisobotning xalqaro standartlarining vujudga kelish zarurati, umumiy hisobotlarining tuzilishi	
va O'zbekistonning MHXSga o'tishida vujudga keladigan muammolar va ularni bartaraf etishning istiqbolli	
yo'nalishlari	259
Djurayeva Iroda Bahrom qizi , doktorant, o'qituvchi	
Samaradorlikni korxona iqtisodiyotida tutgan o'rni	265
Fayziyeva Nilufar Shuxrat qizi , PhD, katta o'qituvchi	
Avtomobil transporti korxonalarida amortizatsiya xarajatlari va uning hisobini takomillashtirish masalalari...	269
G'anibayev Ilxomjon Shokiraliyevich , doktorant	
Turistlar statistik hisobini olib borish bo'yicha xalqaro standartlar va tajribalar tahlili	275
Jumanova Zilola To'ychiyevna , doktorant	
Tijorat banklari ipotekali kreditlarining qaytuvchanlik holatini barqarorlashtirish choralari	280
Jumayev Muzaffar Mahmud o'g'li , kafedra o'qituvchisi	
Raqamli iqtisodiyot sharoitida soliqlar va boshqa majburiy to'lovlarni	
amalga oshirishda raqamli texnologiyalardan foydalanish.....	284
M. Samiyeva , kafedra assisenti	
Assessment of the Economic Effectiveness of the Railway Transport System	288
Mannonov Shahruhmirza Abdurashidovich , independent researcher	
O'zbekistonda mikromoliya tashkilotlarining iqtisodiy faoliyat samaradorligini oshirish yo'llari.....	294
Nazarova Muslima Nazarovna , PhD, i.f.f.d., katta o'qituvchi	

Mamlakatimizda xizmat ko'rsatish sohasini rivojlanishining o'ziga xos xususiyatlari.....	301
Odilov Dilshodjon Tulqinovich	
O'zbekistonda paxtachilik majmuasining iqtisodiy samaradorligini oshirish	307
Xoliqov Tolibjon Luptullaevich , kafedra assistenti	
Ta'lim tizimi boshqaruvida "time menejmenti" texnologiyalarini qo'llash.....	311
Radjabova Gavxar Umarovna , kafedra dotsenti	
Improving Trade Effectiveness Through Merchandising: Theory and Practice	316
Ravshan Aliyevich Allayorov , Associate Professor	
An'anaviy moliya tizimidagi yangi yondashuv va yechimlar	319
Abrorov Sirojiddin , PhD; Bunyod Usmonov , PhD	
Ijtimoiy fondlar va maqsadli jamg'armalar faoliyatini takomillashtirish.....	325
Samiyeva Gulnoza Toxirovna , PhD, i.f.f.d.	
Tikuv-trikotaj korxonalarining brend jozibadorligini marketing strategiyalari asosida oshirish.....	332
Sh. Sh. Ziyayeva , katta o'qituvchi	
Surxondaryo mintaqasining ekoturizm salohiyati nuqtayi nazaridan baholash	337
Soatov Yusuf Xo'jayor o'g'li , mustaqil tadqiqotchi	
Совершенствование учета неиспользованных основных средств в Республике Узбекистан.....	340
Усманов Фаррух Обитжонович , научный сотрудник кафедры	
An'anaviy moliya tizimining metodologik muammolari, shuningdek moliya tizimida yuz beruvchi inqirozlar va ziddiyatli vaziyatlarning yuzaga kelish sabablari	348
Xabibullayev Dadajon Ro'ziboyevich , stajor tadqiqotchi	
Dehqon xo'jaliklarida mahsulot yetishtirish samaradorligini oshirishda tomorqa xizmati klasterlarini takomillashtirish	355
Xamrayeva Sayyora Nasimovna , kafedra professori; Ochilova Nargiza Akramovna , doktorant	
Transport xizmatlari bozorida marketing faoliyatini mexanizmlarini rivojlanishining asosiy tamoyillari	360
Nosirov Javlonbek Jamoliddin o'g'li , doktorant; Raxmatov Ziyodullo Nosirovich , dotsent	
BMT Barqaror rivojlanish maqsadlari doirasida kambag'allikni qisqartirish va oziq-ovqat xavfsizligini mustahkamlash masalalari.....	363
Yusupov M. S. , PhD	
Мировые финансовые центры точки роста экономики	369
Абдуллаев Анвар Фархадович , PhD., доцент кафедры	
XX asr jadid ma'rifatparvarlari Abdurahmon Toshkandiy va Abdulla Avloniy ijtimoiy qarashlaridagi umumiylik va xususiylik	375
Abrorxon Asatulloev Asatulloevich , PhD	
Математическое обоснование вычисления моды и медианы в статистике.....	379
Бердикулова Ирода Райимкуловна , старший преподаватель; Усманов Шахзод Шохрухович , студент	
Yirik soliq to'lovchi korxonalar faoliyatini rag'batlantirishda soliq ma'murchiligining istiqbollari.....	390
G'aniyev Shaxriddin Vohidovich , i. f. d., Saipnazarov Sherbek Shaylavbekovich , PhD	
Sog'lomlashtirish turizmi klasterlari faoliyatida innovatsion faoliyatni boshqarishning kross-innovatsiyalar asosidagi modeli	395
G'ofurov Azizbek Umarjonovich , mustaqil tadqiqotchi	
Tijorat banklari faoliyatidagi kredit risklarini boshqarishni takomillashtirish yullari.....	400
J. Y. Isakov , i.f.d, professor	
Mehnat bozorining raqamlashgan iqtisodiyotdagi statistik masalalari.....	405
A. Abduvohidov , i. f.d., professor	
Davlat oliy ta'lim tashkilotlarida xarajatlar hisobini yuritish.....	407
Karayev Payzillaxon Yusufxonovich , PhD	
Актуальная ситуация в сегменте теневой экономики в Республике Узбекистан.....	412
Кошанов Абдимурат , независимый исследователь	
O'zbekistonda moliyaviy hisob va hisobotni MHXSlariga transformatsiya qilishda asosiy vositalar hisobini tashkil etish masalalari	416
Qurbonova Shaxrinoz , doktorant	
Erkin iktisodiy hududlarda investitsion faollikni oshirish masalalari.....	420
Qilicheva Kamola Muzaffarovna , mustaqil tadqiqotchi	
Mahalliy byudjetlar xarajatlari ijrosining samaradorligini oshirish masalalari (Jizzax viloyati misolida).....	425
Mamayusupov Omonulla Mamatqulovich , erkin izlanuvchi	
Sug'urtada assistans xizmatlarini takomillashtirish	433
Maxmudov A. M.	
Цифровизация бухгалтерского учета.....	439
Мирсодикова Дилобар Дилшод кизи , самостоятельный соискатель	
Maktabgacha ta'lim tashkilotlari faoliyatini rivojlantirishning moliyaviy mexanizmini takomillashtirish.....	445
Nasrova Kamola Ravshanovna , PhD	
Повышение эффективности депозитной политики в коммерческих банках.....	451
Нуриллаев Рахмат Ярашевич , к.с.х.н., доцент; Нуриллаев Шердил Жамолiddin угли , магистр	

Hufiyona iqtisodiyotni qisqartirish orqali mamlakat iqtisodiyotini rivojlantirish mexanizmlari.....	456
Pardayev Ilhomjon G'ulom o'g'li	
Uy-joy fondi boshqaruvini samarali tashkil etish	460
Berdiyeva Dilfuza Axatovna , PhD, dotsent	
Экономика знаний как высший ступень развития инновационной экономики	466
Хасанхонова Нодира Исаметдиновна , PhD	
Kichik biznes subyektlarini samarali investitsiyalashning ilg'or xorijiy davlatlar tajribasi.....	471
Ruziyeva Dilobar Isomjonovna , iqtisod fanlari nomzodi	
Davlat-xususiy loyihalarining mazmun-mohiyati, ilmiy-nazariy asoslari	481
Suleymanov Farrux Raximjonovich , mustaqil izlanuvchi	
Комплексный анализ хозяйственно-экономической деятельности и устойчивости АО "Узавтосаноат"	487
Туйчиев Комилжон Лазизович , доцент кафедры	
Экономическая сущность и важность повышения эффективности	
производства каракулеводческой продукции.....	493
Тулкин Хайтмуродович Фармонов , профессор; Нуриллаев Жамолiddин Ярашевич , докторант	
O'zbekistonda tijorat banklari emission operatsiyalarining dolzarb masalalari	499
O'ktamova Nozima Narzulla qizi , PhD, kafedra dotsenti	
Инновационные методы энергосбережения как способ повышения	
конкурентоспособности предприятия	503
Хамдамова Гавхар Абсаматовна , к.э.н., профессор	
Hudud sug'oriladigan yerlarida suv resurslaridan foydalanish holati tahlili	508
Shoxujayeva Zebo Safoyevna , i. f.n., professor, katta ilmiy xodim	
Hududlarning moliyaviy-investitsion salohiyatini oshirishning nazariy va amaliy jihatlarini	513
Xamidova Faridaxon Abdulkarim qizi , kafedra dotsenti i.f.d.	
Kichik biznes va xususiy tadbirkorlikda xodimlar faoliyatining axborot tizimlarini samarali tashkil qilish.....	521
Yuldashev Furqat Nurilloevich , doktorant	
O'zbekistonda raqamli iqtisodiyoti sharoitida elektron biznesni rivojlantirish yo'llari	524
Boboqulov Sanjar Baxronkulovich , PhD; Akramov G'ayrat Otabek o'g'li , talaba	
An Analysis of Green Taxation and Its Effect on Economic Growth	530
Fayzieva Nargiza Rabimovna , PhD	
Kichik biznes va tadbirkorlikni rivojlantirishning nazariy jihatlarini	537
Qurbonov Jasurbek Pozilovich , kafedra dotsenti	
Raqamli iqtisodiyot sharoitida turizm industriyasining rivojlanishi va istiqboli	540
Abdulxakimov Zuxrali Tursunaliyevich , PhD, kafedra dotsenti	
O'zbekistonda energetika korxonalari faoliyatida korporativ	
boshqaruvining baholash usullarini tahlili.....	544
Abduraxmonova Zarina Muysinjonovna , mustaqil tadqiqotchi	
O'rta Osiyo davlatlarida rekreatsiya turizmi.....	548
Shaymanova Nigora Yusupovna , doktorant	
Korxona investitsiyalari xususidagi ilmiy-nazariy yondashuvlar va qarashlar evolyutsiyasi.....	552
Eshqo'ziyev Oxunjon Oybek o'g'li , doktorant	
O'zbekiston sanoatining rivojlanish tendensiyalari, muammo va yechimlari.....	559
Shavqiyev Erkin , i. f. n.	
"Yashil iqtisodiyot"ga o'tish zaruriyati, dastaklari va uning o'ziga xos tamoyillari	565
Berdiyev Baxtiyor Sodiqovich , kafedra dotsenti	
Innovatsion faoliyatni rivojlantiruvchi omillar va ulardan samarali foydalanish yo'nalishlari	571
Ashurov Maxammadjon Sotvoldiyevich , i.f.n., kafedra dotsenti	
Ijtimoiy tarmoqlar analitikasi.....	576
S. Qulmatova , PhD, dotsent	
Analysing the Functioning of Enterprise Management in the Context of Institutional Reforms	581
Kurpayanidi Konstantin Ivanovich , Professor	
Qishloq xo'jaligi ishlab chiqarishi samaradorligini baholash	586
Ruxsatova Rushana O'ktamovna , erkin tadqiqotchi	
Soliq tushumlarini prognozlashtirish modellarini qurishning klassik va intellektual usullari	593
Narmanov Ulug'bek Abdugapparovich , PhD; Maqsudov Azamat Maqsud o'g'li	
Kompaniyani samarali boshqarishda marketingning o'рни va uning tamoyillarini qo'llash istiqbollari.....	598
Usmonova Dilfuza Ilhomovna , kafedra dotsenti	
Экономическая безопасность и факторы влияющие на неё.....	602
Абдишукуров Шерзод Шавкат угли , научный сотрудник	
Oliy ta'lim muassasalarining moliyaviy manbalari bo'yicha xarajatlar hisobi va uni takomillashtirish.....	608
Artikov Kurbonazar Amonovich , mustaqil ilmiy tadqiqotchi	
Innovatsion iqtisodiyot sharoitida inson kapitaliga yo'naltirilgan investitsiyalarning ahamiyati.....	614
Asamxodjaeva Shoira Shukurullaevna , katta o'qituvchi	

Перспективы развития инноваций и роль стартапов: зарубежный опыт, проблемы и решения.....	618
Ачилова Ширин Шавкат кизи , старший преподаватель	
Tijorat banklari tomonidan jismoniy shaxslarni kreditlashda garov ta'minotini takomillashtirish	622
Bazarova Nigora Ravshanovna , kafedra dotsenti	
Sug'urta tashkilotlari investitsiya faoliyatini boshqarish masalalari	627
Kenjayev Ilhom G'iyozovich , iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)	
Organizational Factors Influencing Leadership Styles and Procurement Outcomes	632
Saidakhmedov Islomjon Uligbekovich , Scientific researcher	
Tijorat banklari faoliyati samaradorligini oshirishda raqamli texnologiyalardan foydalanish yo'llari	637
Mirpulatova Luiza Mansurovna , doktorant	
Tijorat banklarining tadbirkorlik subyektlarini kreditlash metodologiyasining ekonometrik tahlillari.....	642
Norov Akmal Ruzimamatovich , DSc, kafedra professori	
Tijorat banklarida kreditlash amaliyotini takomillashtirish yo'llari	649
Norova Nozima Nabiyevna , katta o'qituvchi	
Hufiyona iqtisodiyotni qisqartirish orqali mamlakat iqtisodiyotini rivojlantirish mexanizmlari	657
Pardayev Ilhomjon G'ulom o'g'li	
Jahondagi kuzatilayotgan globallashuv va tabiatdagi o'zgarishlar oqibatida kelib chiqayotgan turli xatarlardan himoya qilishda sug'urta tashkilotlari oldida turgan vazifalar ("O'zbekinvest" EISK AJ misolida).....	661
Sayfullo Mirzoyev	
International Experiences on Restoration of Financial Stability Through Indicators in Commercial Banking Sector	666
Solijonova Muxlisa Azamatovna	
Pensiya yoshining pensiya ta'minoti tizimiga ta'siri.....	668
Tursunov Jaxongir Pulatovich , DSc	
Mamlakat iqtisodiyotini islom moliya instrumentlari orqali rivojlantirish istiqbollari.....	673
Xalikov Ulug'bek Rustamovich , PhD	
Sug'urta kompaniyalari va tijorat banklari integratsiyalashuv jarayonini zarurligi va ahamiyati.....	678
Xudoyberdiyeva Sadoqat Abdumannonova , mustaqil izlanuvchisi	
Qishloq xo'jaligi korxonalarini davlat tomonidan qo'llab quvvatlashning innovatsion menejment tamoyillari...	683
Shaniyazova Zamira Oralbeyevna , PhD	
Тенденции развития жилищного строительства.....	688
Алиева Зилола Маматвалиевна , доцент кафедры	
Tadbirkorlik subyektlarini moliyalashtirishning innovatsion usullari.....	692
Shakirova Nigora Axralovna , kafedra dotsenti v.b.	
Nodavlat notijorat tashkilotlari mablag'larining shakllanishi va nazorat qilinishi.....	698
Xusanov Nishonboy Abdusattarovich , filologiya fanlari doktori, professor	
Спиртные напитки - вред здоровью	702
Кариева Халима Икромжоновна , старший преподаватель кафедры	
Importance of Social Infrastructure Development in Rural Areas	706
Munisa Alimova	
Davlat xizmatida agile loyiha boshqaruvi texnologiyasidan foydalanish	709
Isaqova Zebo Murodovna , f.f.n. (PhD), tadqiqotchi	

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASINI "YASHIL" IQTISODIYOTGA O'TISH ISTIQBOLLARI. MUAMMOLAR VA YECHIMLAR

Mirzayev Bexruz Abdulla o'g'li

I. Karimov nomidagi Toshkent davlat texnika universiteti doktranti

Annotatsiya: Maqolada O'zbekistonni "yashil" iqtisodiyotga o'tish istiqbollari ko'rib chiqilgan. Respublikaning hozirgi iqtisodi tahlil qilinib unda yuzaga kelayotgan muammolar o'zagi aniqlangan hamda "yashil" iqtisodiyotga o'tish orqali ushbu muammolarni bartaraf etish bo'yicha muallif tomonidan sohalar kesimida aniq takliflar berilgan.

Kalit so'zlar: "Yashil" texnologiya, "yashil" iqtisodiyot, "yashil" o'sish, barqaror rivojlanish, "yashil" moliyalashtirish, qayta tiklanuvchi energiya manbalari, energiya tejankor, energiya samaradorlik, "yashil" energiya.

Abstract: The article examines the prospects for the transition of Uzbekistan to a "green" economy. The current economy of the Republic has been analyzed and the problems facing it have been identified in the core and the author has made specific proposals in the cross section of the areas to eliminate these problems by moving to a "green" economy.

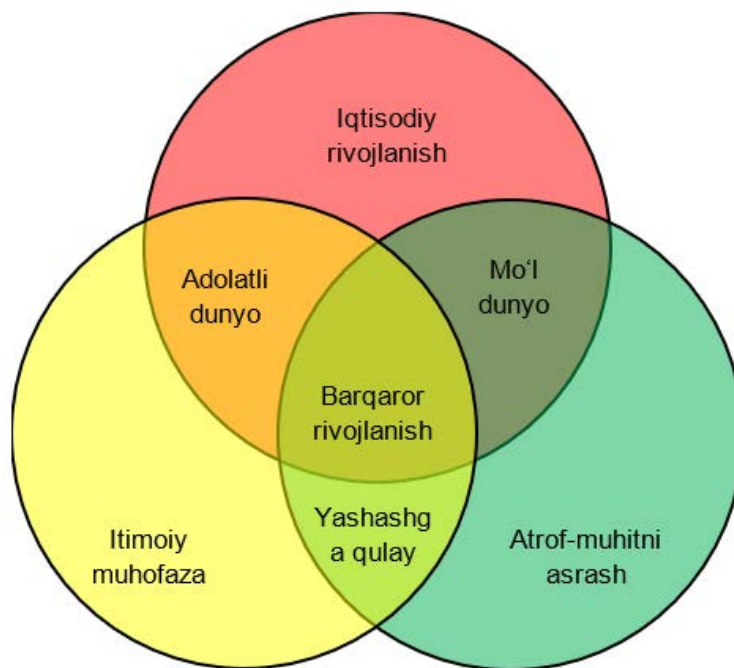
Key words: The key words. "Green" technologies, "green" economy, "green" growth, sustainable development, "green" financing, renewable energy sources, energy efficiency, energy conservation, "green" energy.

Аннотация: В статье рассматриваются перспективы перехода Узбекистана к "зеленой" экономике. Была проанализирована текущая экономика республики, выявлены основные проблемы, с которыми она сталкивается, и автор внес конкретные предложения в разрезе областей по устранению этих проблем путем перехода к "зеленой" экономике.

Ключевые слова: "Зеленые" технологии, "зеленая" экономика, "зеленый" рост, устойчивое развитие, "зеленое" финансирование, возобновляемые источники энергии, энергоэффективность, энергосбережение, "зеленая" энергия.

KIRISH

XXI asrda dunyo hamjamiyati oldida jahon iqtisodiyotini rivojlanishi bo'yicha bir qancha muammolar yuzaga kelmoqda. Jahon iqtisodiyotining shiddat bilan rivojlanish davrida insonlarni yaxshiroq sharoitga intilishi sababli kundan kunga mahsulotlar va xizmatlarga talab ortib bormoqda. Ortib borayotgan talabni qoniqtirish maqsadida ishlab chiqarish, sanoat va xizmat ko'rsatish sohalarida doimiy ravishda o'sish kuzatilyapti. Ammo hozirgi jahon iqtisodining shakliga qaraydigan bo'lsak, u asosan qazilma yoqilg'ilarga asoslangan bo'lib, bu faoliyat natijasida atrof-muhit katta zarar ko'rmoqda. Shuningdek, yoqilg'ilarning samarasiz ishlatilishi natijasida qazilma yoqilg'ilar qazib chiqarish hajmi yildan yilga kamayib borayotgan bo'lsa-da, ularga bo'lgan talab haligacha yuqori bo'lib turibdi. Shu sababli dunyo bozorida qazilma yoqilg'ilar narxi kun sayin o'sishi kuzatilmoqda. Albatta hozirgi zamonda barcha ishlab chiqarish korxonalari qazilma yoqilg'ilar hisobidan ishlashlari sababli ularning narxi ko'tarilishi mahsulot tan narxiga o'z ta'sirini ko'rsatmay qolmadi. Bundan tashqari, insonlarning hozirgi qazilma yoqilg'ilarga asoslangan iqtisodiyotdagi faoliyati natijasida atmosfera qamroviga doimiy ravishda katta miqdorda issiqxona gazlari (IG) tashlanmoqda. Bu esa, o'z navbatida, iqlim o'zgarishi sabab bo'ladi va uning oqibatida qurg'oqchilik, yer degradatsiyasi, ko'chatlarning nobud bo'lishi, ekin yerlarining qisqarib qurishi va shuningdek, boshqa ijtimoiy muammolarni keltirib chiqmoqda. Yuqoridagi muammolar sababli mavjud jahon iqtisodiyot modeli barqaror emasligi ma'lum bo'ldi va rivojlanish maqsadlarini qaytadan qo'rib chiqish zarurati tug'ildi va tez orada eng yaxshi yo'l "yashil" iqtisodiyotga o'tish ekanligi ma'lum bo'ldi.

1-rasm: Barqaror rivojlanish Konsepsiyasi

Avvalambor dunyo hamjamiyati tomonidan barqaror rivojlanish masalasi ko'tarildi. Birinchi marta 1987-yilda Birlashgan Millatlar Tashkiloti komissiyasi tomonidan barqaror rivojlanishning aniqroq ta'rif berildi: "Barqaror rivojlanish – bu kelajak avlodlarning hayotiga xavf tug'dirmasdan zamonaviy avlod ehtiyojlarini qondiradigan rivojlanishdir", "Yashil" iqtisodiyot tushunchasi birinchi marta 1989-yil faoliyatga kiritilgan bo'lib, Barqaror rivojlanish asosiy uch yo'nalishni o'z ichiga oladi, bular iqtisodiy, ijtimoiy va ekologik sohalaridir. Barqaror rivojlanish uchun bu yo'nalishlarning har biriga katta e'tibor berish lozim. 1992-yilda Rio-Dejaneyroda BMTning "Atrof-muhit va rivojlanish bo'yicha konferensiya"sida "XXI asr kun tartibi" qabul qilindi. Ushbu Hujjatda Barqaror rivojlanish strategiyasi doirasida "yashil" iqtisodiy siyosat choralari e'lon qilindi. "Yashil" iqtisodiyot konsepsiyasi tamoyillari asosida iqtisodiy o'sishga qaratilgan e'tibor "yashil" o'sish tushunchasini dunyoga keltirdi. "Yashil" o'sish konsepsiyasi birinchi marta 2005-yilda taklif qilingan. 2009-yildagi BMTning atrof-muhit dasturi (UNEP) tomonidan butun jahon krizisidan chiqish maqsadida taklif etilgan "Global "yashil" yangi yo'nalish" konsepsiyasida o'rin olgan. Shundan so'ng 2012-yil Rio+20 konferensiyasida hukumatlar "yashil" iqtisodiyotni barqaror rivojlanishni ta'minlashning muhim vositalaridan biri sifatida ko'rib chiqishga kelishib oldilar, uning o'ziga xos xususiyati inklyuziv tabiati va iqtisodiy o'sish, bandlik va kambag'allikni tugatishga qilishga ko'maklashish qobiliyatlari sayyoramiz ekotizimlarining normal ishlashini ta'minlaydi. Shuni ta'kidlash lozimki, hozirgi kunda "yashil" iqtisodiyotga o'tish va uning natijasida iqtisodiyotni dekarbonizatsiyalash dunyo hamjamiyati oldidagi asosiy maqsadlardan biri hisoblanadi. Keling endi dunyo adabiyotlarida "yashil" iqtisodiyotga berilgan ta'riflarni ko'rib ularni tahlil qilib chiqsak.

TADQIQOT METODIKASI

Mavzuga oid adabiyotlarni ko'rib chiqish, respublikaning hozirgi holatini tahlil qilish natijasida sohalar kesimida muammolarni aniqlab olish, muammolarning kelib chiqish sababini aniqlab olgan holda sohalar kesimida aniq takliflar berish.

ADABIYOTLAR TAHLILI

"Yashil" iqtisodiyotning juda ham ko'p ta'riflari mavjud bo'lib, biroq asosiy ta'riflar BMTning atrof-muhit dasturi (UNEP) tomonidan berilgan uning "Yashil" iqtisodiyot sari" hukumat tuzilmalari vakillari uchun qisqacha hisobotida shunday deyilgan: "Yashil" iqtisodiyotni odamlarning farovonligini yaxshilaydigan va ijtimoiy adolatni ta'minlaydigan iqtisodiyot sifatida belgilaydi, shu bilan birga, atrof-muhit va kambag'allik uchun xavflarni sezilarli darajada kamaytiradi". Shuningdek, UNEP boshqa ma'ruzasida "Yashil" iqtisodiyot – kam uglerodli, resurslarni tejaydigan va ijtimoiy inklyuziv iqtisodiyot, deb ta'riflagan ^[1]. UNEPning 2009-yildagi yillik hisobotida

aytilishicha, “yashil” iqtisodiyot – tovarlar va xizmatlarni ishlab chiqarish, taqsimlash va iste’mol qilish bilan bog’liq iqtisodiy chora-tadbirlar tizimi bo’lib, kelajak avlodlarni jiddiy ekologik xavf-xatarlarga yoki atrof-muhit tanqisligiga duchor qilmasdan, uzoq muddatda inson farovonligining oshirishga xizmat qiladi [2]. Bir guruh nodavlat tashkilotlar tomonidan yaratilgan “Yashil” iqtisodiyot koalitsiyasi quyidagi ta’rifni beradi “yashil” iqtisodiyot bu sayyoramizning ekologik cheklovlari ostida hayotning yuqori sifatini ta’minlaydigan moslashuvchan iqtisodiyot [3]. BMTning savdo va rivojlanish bo’yicha konferensiyasining “Rio+20 ga yo’l” maqolalari to’plamida “yashil” iqtisodiyot iqtisodiy o’sish va ekologik mas’uliyat, bir-birini o’zaro mustahkamlaydigan, shu bilan birga, taraqqiyotni qo’llab-quvvatlaydigan iqtisodiyot sifatida tasvirlangan ijtimoiy rivojlanish, deyiladi [4].

2011-yil 7–8-mart kunlari bo’lib o’tgan BMTning “Barqaror rivojlanish” bo’yicha konferensiyaga tayyorgarlik qo’mitasining Ikkinchi sessiyasida “yashil” iqtisodiyot bir vaqtning o’zida iqtisodiy va ekologik maqsadlarga erishish uchun kerakli vaqtdan foydalanishga qaratilganligi ta’kidlandi [5]. Iqtisodiy hamkorlik va taraqqiyot tashkiloti (OECD) tomonidan berilgan ta’rifda “yashil” iqtisodiyotning moliyaviy va tarmoq konteksti ta’kidlangan: “Yashil” iqtisodiyot – bu barqaror rivojlanish va kambag’allikni yo’q qilishga hissa qo’shadigan ekologik ahamiyatga ega sohalariga investitsiyalarni jalb qilish bo’yicha chora-tadbirlar majmuasini birlashtirgan tushuncha ta’riflanadi [6].

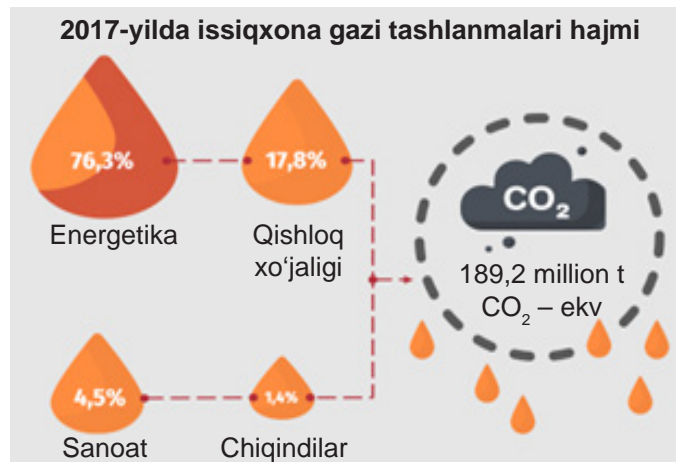
UNEPning 2011-yildagi “Yashil” iqtisodiyot sari nomli hisobotida “yashil” iqtisodiyot – bu inson farovonligining yaxshilanishiga va tengsizlikning kamayishiga olib keladigan, shu bilan birga, kelajak-avlodlarni muhim ekologik xavf va ekologik tanqislikka duchor qilmaydigan iqtisodiyot. Bunday iqtisodiyot ekologik xavflarni kamaytirishga qaratilgan qisqa muddatli chora-tadbirlar natijasida uzoq muddatli ijtimoiy nafaqalarni olishga qaratilgan. “Yashil” iqtisodiyot barqaror rivojlanish maqsadiga erishishga yordam beradi deyilgan [7]. Rossiyaning Butunjahon yovvoyi tabiat fondi esa “yashil” iqtisodiyotni quyidagicha ta’riflaydi: bu ijtimoiy farovonlik va adolat ta’minlanadigan iqtisodiyot, shu bilan birga, atrof-muhit uchun xavflar va ekologik tanqislikni minimalallashtiradi. Bunday iqtisodiyot resurslardan samarali foydalanish va uglevodorodlardan minimal darajada foydalanish bilan imkon qadar qamrab olinadi. “Yashil” iqtisodiyotda bandlik va daromadlarning o’sishi CO₂ chiqindilarini kamaytirishga, resurslar va energiya samaradorligini oshirishga, biologik xilma-xillik va ekotizim xizmatlarini yanada pasayishining oldini olishga yo’naltirilgan investitsiyalar orqali ta’minlanishi kerak [11].

Yuqorida keltirib o’tilgan ta’riflardan shu narsani xulosa qilamizki “yashil” iqtisodiyot – bu kelajak avlod hayotini xavf ostiga qo’ymasdan hamda ekologiya va atrof-muhitga zarar yetkazmagan holda tabiiy resurslardan samarali foydalanib uzoq muddatli barqaror rivojlanish demakdir. “Yashil” iqtisodiyot tabiiy resurslardan foydalanishdan kechishni emas ulardan samarali foydalanishga ko’proq urg’u beradi. Energetika sohasida esa qazilma yoqilg’ilar o’rniga ko’proq qayta tiklanuvchi energiya manbalaridan foydalanishga va energiya samaradorlikni oshirishga chaqiradi. Bunday iqtisodiyotda iqtisodiy o’sish atrof-muhitga zarar yetishi evaziga bo’lmazligi lozim. Sanoat va energetika sohalarida IGning atmosferaga tashlanishi minimal darajada bo’lishi kerakligi va chiqarilayotgan IG miqdori daraxtlar va gazlarni yutuvchi o’simliklar bilan tenglashtirilishi lozim. Bunday iqtisodiy model O’zbekiston uchun juda mos hisoblanadi. Sababi O’zbekiston iqlim o’zgarishi oqibatidan eng ko’p aziyat chekayotgan davlatlardan biri hisoblanadi. Energetika sohasining asosiy qismi qazilma yoqilg’ilarga asoslangan va sanoatda energiya samaradorligi juda past. Shuningdek iqlim o’zgarishi suv tanqisligi kabi muammolarni keltirib chiqarmoqda bu esa o’z navbatida ekin maydonlarini kamayishiga, yerlarning degradatsiyaga uchrashiga va mahalliy aholi hayot tarzida qiyinchiliklarga uchrashiga olib kelmoqda. Keling endi O’zbekistonning hozirgi holatini tahlil qilib ko’ramiz.

TAHLIL VA NATIJALAR

O’zbekiston iqlim o’zgarishiga juda ham ta’sirchan davlatlar qatoriga kiradi. Shu sababli iqlim o’zgarishi natijalarini yumshatish chora-tadbirlari ko’rilmasa respublika suv tanqisligi ortishi, qurg’oqchilik, cho’llanish darajasi oshishi, yer degradatsiyasi kabi muammolarga duch kelishi mumkin. Bu esa o’z navbatida ekinzorlar kamayishi, daraxt va o’simliklar qurishi ko’payishi, dehqonchilik bilan shug’ullanadigan aholi qatlami orasida ishsizlik ortishi, meva va sabzavotlar yetishtirish kamayib ketishi va boshqa yangi muammolarga olib keladi. Bundan tashqari Orol dengizining qurishi Markaziy Osiyo davlatlari uchun juda katta falokat bo’ldi.

“Yashil” iqtisodiyotning asosiy maqsadlaridan biri iqlim o’zgarishini oldini olish va iqlim o’zgarishi natijasini iqtisodiyot tarmoqlariga ta’sirini kamaytirish hisoblanadi. Iqlim o’zgarishini asosiy sababi atmosferaga IGni haddan ziyod tashlanishi bo’lgani sababli ularni qisqartirish iqlim o’zgarishini oldini olish. Shu sababli iqtisodiyot tarmoqlarini dekarbonizatsiya qilish “yashil” iqtisodiyotning yana bir asosiy yo’nalishi hisoblanadi. O’zbekistondagi holatni ko’rib chiqadigan bo’lsak Gidrometeorologiya agentligining 2021-yildagi hisobotida 2017-yilda respublikada umumiy hisobda 189,2 mln. tonna CO₂ ekv. teng IG atmosferaga tashlangan bo’lib shuning 76.3 foizi energetika sohasiga to’g’ri kelgan [9]. Ikkinchi o’rinni 17,8 foiz bilan qishloq xo’jaligi 4,5 foiz bilan sanoat egallamoqda. Ko’rib turganingizdek IGning asosiy manbasi bu energetika sohasi hisoblanadi.

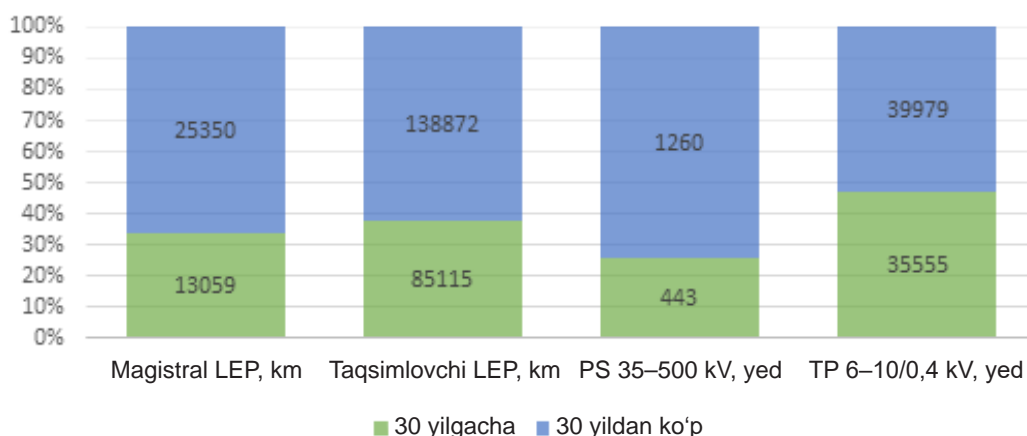

2-rasm: 2017-yilda O'zbekistonda IGning atmosferaga tashlanish holati

Energetika sohasiga keladigan bo'lsak respublikada 2022-yilda 76 mln. kVs. elektr energiya ishlab chiqarilgan bo'lsa uning 80 foiz qismi issiqlik elektr stansiyalari tomonidan ishlab chiqarilgan. O'zbekistondagi issiqlik elektr stansiyalarida yoqilg'i sifatida asosan tabiiy gaz ishlatiladi va juda ham kichik qismi ko'mir va neft mahsulotlarini ishlatish orqali amalga oshiriladi. Shu sababli issiqlik elektr stansiyalari faoliyati davomida atmosferaga juda katta hajmida IG tashlanadi. IG atmosferaga tashlanishining 63 foizini tashkil qiladigan asosiy 5 ta yo'nalishlar aynan energetika sohasiga to'g'ri keladi. Bular:

- neft va gaz sanoatidagi gaz tizimlaridan chiquvchi metan chiqindilari (22,7%);
- elektr ishlab chiqarishda yoqilg'i yonishidan SO₂ chiqindilari va issiqlik energiyasi (13,3%);
- sanoat tarmoqlarida yoqilg'i yonishidan SO₂ chiqindilari va qurilish (10,0%);
- chorvachilikning ichak fermentatsiyasidan metan chiqindilari (9,4%);
- turar-joy sektorida yoqilg'i yonishidan SO₂ chiqindilari (8,4%)^[9].

Bundan tashqari ushbu stansiyalarning katta qismi Sovet ittifoqi davrida qurilgan bo'lib energiya samaradorligi juda ham past. Elektr energiya taqsimotida ham ayni shu muammolar mavjud bo'lib taqsimlovchi tarmoqlar, taqsimlovchi stansiya va podstansiyalar hamda transformatorlarning katta qismining ekspluatatsiya davri 30 yildan yuqori. Shu sababli tizimda elektr bilan ta'minlashda juda katta yo'qotishlar mavjud. Bu muammolarni barini bartaraf qilish esa juda katta investitsiyalarni jalb qilishni talab etadi. Elektr energiyasi narxlari erkinlashtirilmaganligi sababli narxlar pastligi seziladi va buning oqibatida respublikada elektr energiyasini tejashga bo'lgan motivatsiya deyarli yo'q. Shu sababli har yili elektr energiyasini subsidiyalash zarurati mavjudligi sababli sohaga qo'shimcha investitsiyalar kiritish imkoniyati juda past.

3-rasm: Elektr tarmoqlarining holati (2019-y.)^[88]

Isitish tizimida ham muammolar yetarli ayniqsa 2023-yilning boshida bo'lgan qahraton qish muammolarni yanada ochiqsladi. Bu holatdan shu narsa ma'lum bo'ldiki katta shaharlarda tizim anchayin samarasiz. Sababi markazlashgan isitish tizimi eski va isitilgan suv stansiyadan to xonadonlarga yetib kelguncha issiqlik yo'qo-

tishlar ko'pligi sababli kerakli haroratda kirib kelmaydi. Shuningdek ko'p qavatli uylar va xonadonlarning energiya samaradorligi pastligi sababli issiqlikni ushlab turish imkoni yo'q. Buning natijasida aholi tomonidan qo'shimcha isitish moslamalari tarmoqqa ulanganligi sababli yuklanish ortdi va tarmoqqa yuklanish ortgani sababli avariya holatlari yuzaga keldi. Yakka tartibdagi xonadonlarning ham 90 foizi tabiiy gaz orqali isitiladi va ularning ham energiya samaradorligi juda pastligi sababli qish mavsumida tabiiy gazga bo'lgan talab bir necha barobarga oshadi natijada unga bo'lgan talab taklifdan oshib ketgani sababli avtomobillarga gaz quyish shoxobchalari yopildi.

Shuningdek iqlim o'zgarishi oqibatida qishloq, suv va o'rmon xo'jaligi katta zarar ko'rish mumkin. Suv hajmining qisqarishi natijasida suv yetishmovchiligi yanada oshishi prognoz qilinmoqda. Prognozlarga ko'ra suv tanqisligi 2005 yilda 2 mlrd. m³ ni tashkil qilgan bo'lsa 2030-yilda defitsit 7 mlrd. m³ ni, 2050-yilda 13 mlrd. m³ ni tashkil qilishi kutilmoqda. Buning natijasida qishloq xo'jaligi katta zarar ko'radi va respublikaning asosiy eksport mahsulotlaridan biri bo'lgan paxta mahsuloti ishlab chiqari 10–13 foizga tushib ketadi. Shuningdek ekin yerlari kamayishi natijasida oziq-ovqat mahsuloti yetishmovchiligi yuzaga keladi bug'doy yetishtirish 10–13 foizga tushib ketishi kutilmoqda ^[10]. Suv tariflari past ekanligi va suvni ishlatishda hech qanday norma va cheklovlar mavjud bo'lmaganligi sababli aholi va dehqonlar hamda sanoat korxonalarida suv ishlatishda isrofchilik holati yuqori. Suv xo'jaligi vazirligining ma'lum qilishicha suvni tejash uchun tomchilab sug'oruvchi tizimlarni keng joriy qilish maqsadida respublikadagi fermerlarni qo'llab-quvvatlash uchun davlat byudjeti hisobidan yiliga 1 trln. so'mgacha subsidiya mablag'lari ajratilgan. Ammo suv resurslariga fermerlar uchun hech qanaqa cheklov mavjud emasligi sababli bu tizimlar keng joriy etilmagan.

Qurilish va urbanizatsiya sohalari ham maqtansa bo'ladigan darajada emas. O'zbekistonda hozirda mavjud ko'p qavatli uylar va yakka turdagi xonadonlarning energiya samaradorligi past. Yangi uylarni qurishda qonunchilik tomondan "yashil" mezonlar inobatga olinmaganligi bu yo'nalishda hech qanday o'zgarishlar kuza-tilmayapti. Faqatgina sanoqli yangi qurilgan uylan isitish qoplamalari bilan qoplanmoqda. Yangi qurilayotgan shaharlarda yashillik darajasi juda pas bo'lib mavjud shaharlarning ham yashillik darajasi yildan yilga tushib ketmoqda. Shaharlarni yoritish tizimi uchun juda ko'p elektr energiya sarflanadi. Transport sohasini oladigan bo'lsak mamlakatdagi yengil avtomobillarning 98 foizi neft mahsulotlari yoki tabiiy gazda harakatlanadi. Shuningdek ularning katta qismi yoqilg'i sarflash darajasi yuqori. Eng katta muammo shundaki aholi jamoat transportidan foydalanishdan ko'ra ko'proq shaxsiy avtomobillaridan foydalanishni afzal ko'rishadi. Faqatgina shaxsiy avtomobilga ega bo'lmagan aholi qatlami jamoat transportidan foydalanadi. Jamoat transportining ham katta qismi neft mahsulotlari va tabiiy gazda harakatlanadi faqatgina katta shaharlarda kam miqdorda elektrobuslar mavjud. Temir yo'llar orqali yuk tashish tizimi rivojlanmaganligi sababli yuk tashish sohasida yuq mashinalari peshqadam hisoblanadi.

Yana bir muammoli sohalardan biri bu chiqindilar hisoblanadi. Qonunchilik palatasi deputati Baxitbay Aldamuratovning ma'lum qilishicha O'zbekistonda bir yilda 14–14,5 mln. tonna qattiq maishiy chiqindilar hosil bo'ladi ^[12]. Aholi o'rtacha 1,5 foizga ko'payish sur'atini hisobga olganda, ushbu ko'rsatkich 2028-yilga kelib 16–16,7 mln. tonnaga yetishi mumkin. Ammo respublikada ushbu chiqindilarning faqatgina 40 foizigacha bo'lgan qismi qayta ishlanadi va qolgan qismi poligonlarga tashlanadi.

O'zbekistonni iqtisodiyot o'sishiga to'xtaladigan bo'lsak Statistika agentligi saytidagi ma'lumotlarga ko'ra o'rtacha yillik o'sish 5,5 foizni, 2023-yilda esa prognoz bo'yicha 5,6 tashkil qilmoqda. Bunda sanoat 105,6, qishloq xo'jaligi 103,8, investitsiyalar 107,9, qurilish 104,8, xizmatlar 112,3 foizni tashkil qilishi kutilmoqda ^[13]. Biroq O'zbekiston iqtisodiyoti qazilma resurslarga asoslanganligi sababli yaqin kelajakda bu borada qiyinchiliklar yuzaga kelishi mumkin. So'nggi yillarni O'zbekistonda tabiiy gaz qazib olish hajmi qisqargan bo'lib, qazib olinayotgan tabiiy gaz hajmi talabdan past holatda. Shu sababli respublika 2023 yildan boshlab Rossiya federatsiyasidan gaz importini yo'lga qo'ymoqda. Agar joriy yilda qabul qilingan "O'zbekiston 2030" strategiyasidagi maqsadlarga qaraydigan bo'lsak 2030-yilda YalMni 160 mlrd.dollarga chiqarish belgilangan. Buning natijasida respublikada gaz iste'moli 80 mlrd.m³ni tashkil etishi kutilmoqda ^[14]. Bu raqam esa respublikada qazib chiqariladigan tabiiy gaz ko'rsatkichidan ancha yuqori. Shu sababli hozirgi respublikadagi iqtisodiy o'sishni inobatga oladigan bo'lsak mamlakat yaqin kelajakda tabiiy gaz masalasi bo'yicha boshqa davlatlarga qaram bo'lib qolishi mumkin.

TAKLIFLAR

Iqlim o'zgarishini oldini olish va sanoatni dekarbonizatsiya qilish: Issiqxona gazlari chiqarilishini cheklovchi qonun hujjatini qabul qilish, atmosferaga belgilangan normadan ortiq chiqarilgan IG uchun kompensatsiya tariflarini oshirish, mamlakatda jahon standartlariga mos Monitoring, hisobot va tekshiruv MRV tizimini keng joriy qilish, mahalliy va xalqaro miqyosida IG emissiyasi savdosini Carbon trade tizimini yo'lga qo'yish. IG emissiyasi savdosi tartiblari va mexanizmlarini ishlab chiqish, uglerod kvotalari kadastri, reestrini joriy qilish.

Iqlim o'zgarishi oqibatlariga moslashish: Aholini barcha qatlami uchun iqlim o'zgarishi haqidagi ma'lumotlarni ochiq qilish va ularni xabardorligini oshirish, xavfli hodisalar to'g'risida erta ogohlantirish tizimini joriy qilish va iqlim xavflarini nazorat qilish, iqlim o'zgarishi natijasida kelib chiqadigan kasalliklarni paydo bo'lishi va kuchayishini oldini olish, iqlim o'zgarishiga yuqori ta'sirchan aholi qatlamini ijtimoiy jihatdan qo'llab-quvvatlash.

Energetika sohasini takomillashtirish: Qayta tiklanuvchi energiya manbalarini keng joriy qilish, aholini kambag'al qatlamini inobatga olgan holda elektr energiya narxlarini erkinlashtirish, aholi tomonida elektr energiyadan foydalanishi uchun ijtimoiy normalar ishlab chiqish, elektr energiya ishlab chiqarishda shamol, quyosh, gidro, geotermal elektr stansiyalar sonini oshirish, aholi tomonidan qayta tiklanuvchi energiya manbalaridan foydalanishni qo'llab-quvvatlash, isitish tizimida quyosh kollektorlaridan foydalangan holda individual isitish tizimiga o'tishni qo'llab-quvvatlash, "Yashil" energiya sertifikatlari tizimini joriy qilish, mahalliy va xorijiy darajada "yashil" energiya sertifikatlari savdosini yo'lga qo'yish, aholi va tadbirkorlarga o'z kichik stansiyalarini qurib ishlab chiqarilgan elektr energiyasini bozor narxida sotish imkoniyatini yaratish, ishlab chiqarish korxonasida yetarli quvvatda quyosh panellari qurish imkoniyati yo'q tadbirkorlarga boshqa bo'sh yerlarda quyosh panellari qurib o'zlari ishlatgan elektr energiyani kompensatsiya qilish uchun ularni tarmoqqa uzatish imkoniyatini yaratish, ko'p qavatli uylar isitish va elektr tizimi tizimini takomillashtirish maqsadida qayta tiklanuvchi energiya manbalaridan foydalangan holda energiya ishlab chiqarish va xonadonlarga sotish imkoniyatini mahalliy uy xo'jaligi shirkatlariga berish.

"Yashil" moliyalash, monitar va fiskal siyosat: Loyihalarni yashilligi bo'yicha tasniflovchi hujjat O'zbekiston milliy "yashil" taksanomiyasini joriy qilish, "yashil" loyihalarni kreditlashni ustuvor vazifa sifatida maqsad qilib olish, "yashil" loyihalar bo'yicha kredit foizlarni minimallashtirish, "yashil" kreditlarning bir qismini qoplab berishni nazarda tutuvchi subsidiyalash tizimini joriy qilish, aholi tomonidan "yashil" texnologiyalar uchun olingan kreditlarni bir qismini qoplab berish, yashillik darajasi yuqori bo'lgan korxonalarga soliq imtiyozlarini joriy qilish, "yashil" bondlar va obligatsiyalar ishlab chiqarishni keng joriy qilish, "yashil" loyihalar uchun kam foizli kreditlar ajratish.

Suv xo'jaligida: Suv tariflari narxlarini erkinlashtirish, fermer xo'jaliklari uchun tarif normalarini joriy qilish, suvdan foydalanish samaradorligini oshirish, tomchilab sug'orish tizimlarini keng joriy qilish, gidrotehnika inshootlari, nasos stansiyalari va suv omborlarini qurish, rekonstruksiya qilish, suv xo'jaligi tuzilmalarini modernizatsiyalash va avtomatlashtirish, suv xo'jaligi sohasida innovatsiyalarni joriy qilish, kanallar va ariqlarni beton qoplamalari bilan qoplash.

Qishloq xo'jaligi: Iqlim o'zgarishiga moslashtirilgan qishloq xo'jaligini moliyalashtirishni targ'ib qilish va jadallashtirish, oziq-ovqat mahsulotlarini ishlab chiqarish va qayta ishlashga investitsiyalarni jalb qilish, kam suv talab qiluvchi va ko'p hosil beruvchi hamda qurg'oqchilikka bardoshli ekin turlarini ko'paytirish va ekish, qishloq xo'jaligida suvni ifloslanishini oldini olish, organik dehqonchilik usullarini joriy qilish, chorvachilikdan chiqadigan organik chiqindilarni to'g'ri saqlash va qayta ishlash, degradatsiyaga uchrayotgan yaylovlarni qayta tiklash va yaylovlarni boshqarish mexanizmlarini joriy qilish.

Qurilish: Ko'p qavatli uylarni qurish va topshirishda "yashil" mezonlarni inobatga olishni nazarda tutadigan qaror loyihasini qabul qilish, energiya samarador qurilish materiallarini ishlab chiqarishni qo'llab-quvvatlash, ko'p qavatli uylarni qurishda ko'proq energiya samarador materiallardan foydalanish, uylarni issiqlikni ushlab turuvchi qoplamalar bilan qoplash, uylar qurilishida energiya tejamkor oyna va romlardan foydalanish, yangi qurilgan uylarni topshirishda energiya samaradorligi mezonlari bo'yicha tekshiruvdan o'tkazish, avtomobil yo'llari, tratuvarlar va boshqa kichik yo'llar qurilishida chiqindilardan foydalangan holda yo'llar qurish, binolarni yoritish tizimida tabiiy yoritish usullaridan ko'proq foydalanish, podezlar, yo'laklar va zinalarni yoritish tizimida harakatni aniqlovchi qurilmalardan foydalanish.

Transport sohasida: Elektromobillardan foydalanishni qo'llab-quvvatlash, aholini ko'proq jamoat transportidan foydalanishini rag'batlantirish, jamoat transportlarini to'liq toza yoqilg'iga o'tkazish, temir yo'llarini to'liq elektrlashtirish, yuq tashish sohasida temir yo'llardan foydalanishni rag'batlantirish, elektromobillarni rivojlanishi bo'yicha infrastrukturani qo'llab-quvvatlash, avtomobillarni zaryadlovchi stansiyalarni ko'paytirish.

Urbanizatsiya va chiqindilar sohasida: Shaharlarni master rejalarini "yashil" mezonlarni inobatga olgan holda qaytadan ko'rib chiqish, shaharlardagi yashil maydonlarni ko'paytirish, kengaytirish va ularni muhofaza qilish, piyodalar uchun infratuzilmani yaxshilash, yoritish tizimida quyosh energiyasidan keng foydalanish, chiqindilarni qayta ishlash darajasini 90 foizga yetkazish, chiqindi poligonlar sonini qisqartirish, aylanma sirkulyar iqtisodiyotni yo'lga qo'yish, qayta ishlangan chiqindilardan yangi mahsulotlar ishlab chiqarishni qo'llab-quvvatlash, uzoq muddat chirimaydigan mahsulotlar o'rniga tez chiriydigan mahsulotlar ishlab chiqarishni keng joriy qilish.

XULOSA

Yuqoridagi tahlil natijalaridan kelib chiqib shuni ayta olamizki respublika iqtisodiyotining hozirgi holati yetarli darajada barqaror emas. Kelib chiqayotgan muammolarning asil o'zagidan biri bu mamlakat iqtisodiyotining katta qismi qazib olinadigan yoqilg'i manbalariga asoslanganligi. Shuningdek, O'zbekiston iqlim o'zgarishiga juda ta'sirchan davlat bo'lganligi sababli havo haroratining isib ketishi unga salbiy ta'sir ko'rsatmoqda. Shu bilan birga mamlakat iqtisodiyotini katta qismini tashkil qiluvchi qishloq xo'jaligi suv tanqisligi yuzaga kelishi natijasida katta talofat ko'rishi prognoz qilinmoqda. Bundan tashqari Afg'oniston tomondan Qo'sh tepa kanalining ishga tushirilishi Amudaryo suvi 30 foizga kamayishiga olib kelishi aytilmoqda. Buning natijasida respublikada qishloq xo'jaligi zarar ko'rishi hamda ayni sohada xizmat qiluvchi aholi qatlamini orasida ishsizlik ortishiga olib keladi. Bundan tashqari mamlakatning tabiiy gaz konlaridagi gaz zaxirasi yildan yilga kamayib bormoqda va tez orada O'zbekiston gaz eksporti bilan shug'ullanadigan davlatlar qatorida gaz import qiladigan davlatlar qatoriga qo'shiladi degani. Shu sababli O'zbekistonni "yashil" iqtisodiyotga o'tish zarurati juda yuqori hisoblanadi. Bunday iqtisodiyot modeli suv havzalari va tabiiy gaz zaxiralari kamayishini oldini olmasada ammo ulardan samarali foydalanish natijasida tanqislikni kamayishiga yordam beradi. Hozirgi kunda energiya resurslari va suv tanqisligining asosiy sabablaridan biri bu ularning noratsional ishlatilish hisoblanadi. "Yashil" o'sish modeli esa barcha tabiiy resurslarda ratsional foydalanishga asoslangan. "Yashil" energiya sertifikatlarini joriy qilish esa mamlakatda qayta tiklanuvchi energiya manbalarini rivojlanishini turtki bo'ladi hamda odatiy energiyadan foydalanishga odatlanib qolgan korxona va tashkilotlarni "yashil" energiyadan foydalanishga rag'batlantiradi. Mamlakatda uglerod bozorini (Carbon tradeng) rivojlantirish esa Respublikani kam uglerodni rivojlanish bo'yicha o'z oldiga qo'ygan maqsadlariga erishish uchun rag'bat vazifasini o'taydi. "Yashil" moliyalash sohasidagi islohotlar esa aholi va tadbirkorlar tomonidan ko'proq "yashil" loyihalarni amaliyotga joriy qilishini rag'batlantiradi hamda respublika tijorat banklarida "yashil" kredit liniyalarining paydo bo'lishi banklarning investitsion jozibadorligini oshiradi. Oilprice nashrining yozishicha Bloomberg agentligining xabarlariga ko'ra 2022-yil yakunlari bo'yicha dunyoda "yashil" loyihalarga investitsiya kiritish neft mahsulotlariga kiritilgan investitsiyadan oshib ketgan. Bunda 2022-yilda neft mahsulotlariga 530 mlrd. AQSh dollar miqdorida investitsiya kiritilgan bo'lsa bu ko'rsatkich "yashil" loyihalar uchun 580 mlrd. AQSh dollarni tashkil qilgan ^[15]. Ushbu ma'lumotlarga tayanib shuni aniq ayta olamizki kelajak avlodlarga yaxshi imkoniyatlar va shart-sharoitlar qoldirishni istagach biz bugundan "yashil" iqtisodiyotga o'tishimiz zarur.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Навстречу "зеленой" экономике: пути к устойчивому развитию и искоренению бедности – обобщающий доклад для представителей властных структур /Программа ООН по окружающей среде. – (дата обращения: 17.11.2015).
2. Глобальный "зеленый" новый курс : доклад UNEP / UNEP. – 2009. – март. – 42 с – URL: http://www.unclearn.org/sites/www.unclearn.org/files/inventory/UNEP90_RUS.pdf (дата обращения: 30.01.2014).
3. The Green Economy Pocketbook: The case for action. – London : Green Economy Coalition, 2012. – 58 p.
4. The Road to Rio+20: For a Developmentled Green Economy. Second issue / ed. C. M. Simpson. – New York, Geneva: United Nation, 2011.– 98 p.
5. High-Level Symposium on the United Nations Conference on Sustainable Development // UNCSD. – 2011.
6. Green Growth and Developing Countries: A Summary for Policy Makers / OECD. – 2012. – URL: <http://www.oecd.org/dac/50526354.pdf>.
7. Towards a Green Economy: Pathways to Sustainable Development and Poverty Eradication / R. Ayres [et al.]. – Nairobi : United Nations Environment Programme, 2011. – 44 p.
8. М. В. Бабенко, С. И. Бик, А. И. Постнова – Москва: Всемирный фонд дикой природы (WWF), 2018. – 36 с.
9. Yangilangan milliy darajada aniqlanadigan hissa. O'zbekiston Respublikasi. Gidrometeorologiya agentligi. 2021-y. 10 v.
10. Суттон, У. Р., в соавт. 2013. Снижение уязвимости сельскохозяйственных систем Узбекистана к изменению климата: Оценка воздействия и варианты адаптации. Исследование Всемирного банка. Всемирный банк:Вашингтон, округ Колумбия.
11. Energetika vazirligi. O'zbekistonni 2020–2030-yillar elektr energiyasi bilan ta'minlash konsepsiyasi. 21 v. 2019 y
12. Kun uz axborot manbasi <https://kun.uz/news/2022/08/19/ozbekistonda-bir-yilda-14-mln-tonna-qattiq-maishiy-chiqindi-hosil-bolishi-malum-qilindi>.
13. Statistika agentligi rasmiy sayti. <https://stat.uz/uz>.
14. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 11.09.2023 yildagi "O'zbekiston – 2030" strategiyasi to'g'risida"gi PF–158-son Farmoni.
15. Bloomberg. Oilprice. <https://www.spot.uz/ru/2023/01/06/banks-green-loans>.

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz Hakimov

Musahhih: Xondamir Ismoilov

Sahifalovchi va dizayner: Iskandar Islomov

2023. № 10

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Yashil iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga maqola, reklama, hikoya va boshqa ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.

Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

El.Pochta: sq143235@gmail.com

Bot: [@iqtisodiyot_77](https://t.me/iqtisodiyot_77)

Tel.: 93 718 40 07

Jurnalga istalgan payt quyidagi rekvizitlar orqali obuna bo'lishingiz mumkin. Obuna bo'lgach, [@iqtisodiyot_77](https://t.me/iqtisodiyot_77) telegram sahifamizga to'lov haqidagi ma'lumotni skrinshot yoki foto shaklida jo'natishingizni so'raymiz. Shu asosda har oygi jurnal yangi sonini manzilingizga jo'natamiz.

"Yashil iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali 03.11.2022-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №566955 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: №046523. PNFL: 30407832680027

Manzilimiz: Toshkent shahar, Mirzo Ulug'bek tumani
Kumushkon ko'chasi, 26-uy.

Jurnalning ilmiyligi:

"Yashil iqtisodiyot va taraqqiyot"
jurnali

O'zbekiston Respublikasi
Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar
vazirligi huzuridagi Oliy
attestatsiya komissiyasi
rayosatining

2023-yil 1-apreldagi 336/3-
sonli qarori bilan ro'yxatdan
o'tkazilgan.

